

Profesinis orientavimas Lietuvoje

Danguolė Beresnevičienė

Lietuvos teisės universitetas

Straipsnyje nagrinėjama profesinio orientavimo raida nepriklausomoje Lietuvoje. Įvertinami profesinio orientavimo laimėjimai, pasiekti Lietuvos Respublikoje 1919–1938 metais. Daug vietos skiriama profesinio orientavimo tyrimo ištakoms Lietuvoje aptarti ir atliktų tyrimų reikšmingumui įvertinti.

Įvadas

Tyrimo tikslas – profesinės orientacijos raida Lietuvos Respublikoje (1919–1938 metais).

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibrėžti sąvokas: *pašaukimas, profesinė orientacija, profesinis orientavimas*.
2. Panagrinėti profesinės orientacijos tyrimų raidą Nepriklausomoje Lietuvoje.
3. Įvertinti profesinio orientavimo laimėjimus Lietuvos Respublikoje 1919–1938 metais dabartinės profesinio orientavimo teorijos požiūriu.

Tyrimo aktualumas

Profesinio orientavimo sąvokos ir jo edukacinės prasmės vertinimas Lietuvoje per pastaruosius 10 metų labai sparčiai kito. Labai prieštaringai buvo vertinami pirmojo nepriklausomybės laikotarpio šios srities laimėjimai. Dabartiniai profesinio orientavimo tyrinėtojai dažnai nėra pakankamai susipažinę su profesinio orientavimo istorija ir dabartinės teorijos kūrimo prielaidų ištakomis, todėl šio straipsnio

tikslas ir yra panagrinėti sukaupią istorinę profesinio orientavimo teorijos bei metodikos tyrimų patirtį Lietuvoje 1919–1938 metais.

Pagrindinės profesinio orientavimo sąvokos

Sąvoka *profesinis orientavimas* įvairių autorių yra suvokiama visiškai skirtingai, neretai painiojama su labai gimininga *profesinės orientacijos, profesinio vadovavimo* (vocational guidance) ar *pašaukimo radimo* sąvokomis.

Nepriklausomos Lietuvos publicistai, pedagogai ir psichologai plačiai vartojo *profesinės orientacijos* terminą. Jos tikslu V. Lazersonas laikė padėti jaunimui *rasti pašaukimą ir eiti jo keliais* (Lazersonas V., 1936).

O kas yra pašaukimas?

Manau, tiksliausiai šią sąvoką apibūdina L. Jovaiša: „Pašaukimas (*vocation*) – tai yra asmenybės santykis su konkrečia darbo rūšimi, pasireiškiantis siekiu visą gyvenimą dirbti

tą darbą. Ši santykį sąlygoja motyvacijos, sugebėjimų, charakterio bruožų vienovė, kurią žmogus suvokia kaip tinkamumą sėkmingai dirbti tam tikrą darbą, teikiančią asmeninę laimę.“ (Jovaiša, 1993, p. 158)

Taigi, sujungus abu apibrėžimus, galima teigti, kad profesinės orientacijos tikslas – padėti jaunimui rasti darbą, kuris teiktų asmeninę laimę, kad jis siektų visą gyvenimą dirbti šį darbą ir jį dirbdamas tobulėtų kaip asmenybė, specialistas.

Kuo skiriasi *profesinio orientavimo* ir *profesinės orientacijos* sąvokos? L. Jovaišos (1993) teigimu, yra tikslinga skirti *profesinės orientacijos* ir *profesinio orientavimo* sąvokas.

Profesinė orientacija (*vocational orientation*) yra suprantama dviem prasmėmis:

1) „žinių apie profesijas, požiūrių ir nuostatų visuma, gebėjimas jas vertinti pagal savo tinkamumą kuriai nors veiklos sričiai;

2) savarankiška integralinė disciplina, tirianti profesinio orientavimo teorines ir praktines problemas; skiriama profesinės orientacijos psichologija, sociologija, pedagogika ir atitinkama jų sandūra (psichopedagogika ir pan.). Pastaraisiais dešimtmečiais plėtojama konsultacijos psichologija, apimanti daugelį profesinės orientacijos problemų.“ (Jovaiša L., 1993, p. 188)

Tuo tarpu „profesinis orientavimas (*vocational guidance*) yra:

1) psichopedagoginis vadovavimas profesijos rinkimuisi, apsisprendimui, adaptacijai, profesijos įgijimui, įsidarbinimui ir įsitvirtinimui profesiniame darbe; jo tikslas – psichosocialinė ir medicininė pagalba žmogui atskleisti savo individualybės jėgas tiek profesinio mokymosi, tiek ir darbo srityje;

2) socialinės veiklos sistema tikslingai paskirstyti darbo rezervus pagal visuomenės poreikius.

Pagrindiniai profesinio orientavimo principai yra tokie: 1) koordinacija, 2) diferencijacija, 3) individualizacija, 4) kompleksiskumas, 5) interdiscipliniškumas (filosofijos, pedagogikos, psichologijos, sociologijos, ekonomikos sąveika), 6) biodromiškumas – taša per visą gyvenimą; sistemos: 1) mikrosistema (individo aptarnavimas), 2) medzosistema (atskirų orientuojančių įstaigų darbas), 3) makrosistema (viso ekonominio regiono orientuojančių įstaigų funkcijų visuma ir koordinacija). Kiekvienos sistemos yra specifinė veiklos struktūra. Profesinio orientavimo metodų grupės: 1) diagnostiniai, 2) informaciniai, 3) praktiniai (diferencijuotos veiklos organizavimas), 4) konsultaciniai.“ (Jovaiša L., 1993, p. 189–190)

Taigi, išanalizavus sąvokas pašaukimas, profesinė orientacija, profesinis orientavimas, galima daryti išvadą, kad nepriklausomos Lietuvos psichotechnikai, vartodami sąvoką profesinė orientacija, ją suprato ir kaip psichopedagoginį vadovavimą jaunuolio profesijos rinkimuisi, apsisprendimui, adaptacijai, profesijos įgijimui, įsidarbinimui ir įsitvirtinimui profesiniame darbe ir kaip žinių apie profesijas, požiūrių ir nuostatų visumą.

Profesinio orientavimo tyrimo ištakos Lietuvoje

Profesinio orientavimo klausimus Lietuvoje kėlė XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje kai kurie publicistai, švietėjai (V. Kudirka, J. Šliūpas, J. Adomaitis-Šernas ir kt.). Jie aukštino ryšio su gyvenimu principus, reikalavo, kad mokykloje įgytas žinias vaikas galėtų taikyti praktiškai.

Aptardami mokinių profesinio pašaukimo problemas, mokslininkai daug dėmesio skyrė jų profesinio tinkamumo klausimams. Šiems klausimams iškilti padėjo XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje aktualių gebėjimų psichologijos klausimų, individualių psichologinių skirtumų ir kai kurių pedagoginių reikalavimų profesijos rinkimuisi nagrinėjimas. Antai J. Šliūpas ir J. Adomaitis-Šernas, analizuodami vaikų auklėjimo problemas, kritikavo besalygiško gabumų paveldėjimo teoriją. J. Šliupo teigimu, žmogus gali išlavinti savo specialiuosius gebėjimus tik nuolat dirbdamas tam tikrą darbą. J. Adomaitis-Šernas, moksliskai įvertindamas vaiko psichikos raidos ypatumus, neigė prielaidą, kad gebėjimai gali savaime subręsti be tam tikro lavinimo mokykloje.

Eksperimentinės psichologijos pradžia Lietuvoje sietina su J. Vabalo-Gudaičio vardu. Jis buvo pirmasis lietuvis, baigęs specialias psichologijos studijas (1907). 1913 m., eksperimentiškai tirdamas kelių dirgiklių poveikį latentiniam reakcijos laikui, jis nustatė didelius individualius skirtumus. 1922 m., pradėjęs dirbti Lietuvos universitete, J. Vabalas-Gudaitis buvo paskirtas docentu ir vadovavo laboratorijai, kuri vėliau turėjo naujausią aparatūrą antropometriniams matavimams ir emocijoms registruoti, tinkamų prietaisų psichometrijai ir profesiniams gebėjimams tirti. Buvo pradėtas tirti moksleivių intelektas ir jo išsirutuliojimo normos, teikiami patarimai motinoms ir vaikams. J. Vabalas-Gudaitis išsakojo reakcijos latentinio laiko skirtumų tipologinių bruožų ir sukūrė originalią metodiką. 1923 m. jis skaitė pranešimą apie savo tyrimus Leipcige vykusioje konferencijoje.

1923 m. Lietuvos spaudoje pasirodė ir daugiau straipsnių, nagrinėjančių profesinio tin-

kamumo klausimus. Antai žurnale „Lietuvos mokykla“ mokytojas St. Tijūnaitis paskelbė mokytojo psichogramą. Jis pabrėžė sveikatos, geros atminties, vaizduotės, loginio mąstymo, aiškios, vaizdingos ir taisyklingos kalbos, plėčių ir tvirtų mokslo žinių, valios, draugiškumo, meilės ir kai kurių kitų reikalavimų reikšmę mokytojui-auklėtojui.

1927 metai JAV ir Europos profesinės psichologijos istorijoje – patys vaisingiausi. Buvo labai intensyviai kuriami gebėjimų, inteligencijos ir interesų nustatymo testai. Populiari tapo studentų, tarnautojų, pramonės darbuotojų atranka. 1928 m. analogiškas susidomėjimas profesinio tinkamumo ir orientavimo klausimais pasireiškė ir Lietuvoje. Šalies mokslininkai, palaikydami glaudžius ryšius su Europos šalimis, tyrė, kaip sprendžiami profesinės atrankos klausimai užsienyje, pradėjo kelti ir originalias profesinio orientavimo ir atrankos idėjas. Be to, pradėdami kurti originalūs testai, pritaikomos užsienio autorių sudarytos metodikos. Antai J. Vabalas-Gudaitis sudarė verbalinius testus, lietuviškai aplinkai pritaikė A. Binė ir T. Simono testus. 1928 m. jis paskelbė darbą „Mokinių sielos svarbesnių psichinių funkcijų įvertinimas“, kuriame pateikė savo sukurtas metodikas.

Profesinio tinkamumo, gebėjimų atrankos ir kitiems klausimams skirti darbai pradėdami vadinti psichotechnika. Tačiau įvairūs autoriai nevienodai traktavo šį terminą. Štai J. Vabalas-Gudaitis straipsnyje „Kas yra psichotechnika“ (1982) ją pavadino pritaikomąja psichologija ir supriešino su teorine psichologija. A. Gučas 1937 m., nagrinėdamas psichoteknikos kilmę, ją apibūdina kaip „ergologijos šaką, psichologiniais metodais bei priemonėmis siekiančią padaryti našesnę ir sveikesnę žmo-

gaus darbą įvairiose kultūrinio gyvenimo srityse“ (Gučas A., 1937, Kregždė S., 1975). Taigi šis terminas buvo labai plačiai vartojamas. Jis apėmė ir darbo psichologijos, ir profesinės atrankos, ir gebėjimų psichologijos, ir kai kuriuos pedagogikos klausimus.

Psichotechnikų tyrimai ir veikla Lietuvoje

1928–1937 m. lietuviškos psichotechnikos klausimais buvo paskelbti 33 straipsniai bei referatai, dvi knygos. Ypač daug straipsnių pasirodė 1928 m. Jų autoriai – J. Šimkus, M. Reinys, K. Paltarokas, J. Gobis, D. Mikuta, J. Čiurlys, J. Vabalas-Gudaitis. Jie analizavo, kaip sprendžiamos profesinio tinkamumo problemos užsienyje, kėlė savitus mokinių profesinio orientavimo ir konsultavimo reikalavimus, pabrėžė mokinių atrankos būtinumą.

Inžinierius docentas J. Čiurlys (Čiurlys J., 1928) nagrinėjo techninio darbo organizavimą Vokietijoje, nurodė pramonės darbininkų atrankos kriterijus, reikalavimus kandidatams į amatų mokyklą, aprašė atrankos etapus, pabrėžė atrankos į technines profesijas Lietuvoje būtinumą.

Profesorius J. Šimkus (Šimkus J., 1928) plačiai aptarė telefonisčių, lakūnų, vairuotojų, dailidžių atrankos kriterijus, supažindino skaitytojus su užsienyje naudojamais aparatais įvairiems gebėjimams tirti. Jo nuomone, tinkamiausių vienam ar kitam profesiniam darbui darbininkų atranka yra „svarbūs kultūriniai faktoriai“, nes ji veda prie „racionalios visuomenės ūkio organizacijos“ (Šimkus J., 1928). J. Šimkus kritiškai vertino tuo metu užsienyje populiarią Teiloro atrankos sistemą, kuri, anot jo, „neturėjo mokslinio pobūdžio“. Pabrėžda-

mas gebėjimų tyrimų būtinumą atrankos procese, J. Šimkus nesuabsoliutino „igimtų gabumų (psichinių ypatybių), aplinkybių, kuriose jis išauga, ir pagaliau auklėjimo ir mokslo“ (ten pat). Vadinas, atliekant atranką ar teikiant patarimus profesinio orientavimo klausimu, reikėtų atsižvelgti ne tik į testavimo rezultatus, bet ir į visą žmogaus biografiją. J. Šimkus siūlė įkurti laboratoriją, kurios darbuotojai patartų jaunuoliui, kurią profesiją pasirinkti, nustatytų profesinį jo tinkamumą.

1928 m. žurnale „Tiesos kelias“ (Paltarokas K., 1928) K. Paltarokas paskelbė straipsnį, kuriame teigė, kad pašaukimo radimas – svarbiausias auklėjimo klausimas. Jo supratimu, padėti jaunimui tinkamai pasirinkti profesiją turi ne tik tėvai, kurie nėra pakankamai kompetentingi, nes dažnai „pervertina savo vaiko gabumus“, bet ir mokytojai, gydytojai, kunigai. Pasak autoriaus, pašaukimo suradimas įmanomas tik atsižvelgiant į žmogaus polinkius, gebėjimus, sveikatą. Kita vertus, patarti galima tik turint pakankamai informacijos apie būsimąją profesiją, ko, deja, tėvai dažniausiai neturi. K. Paltarokas reikalavo kelti tinkamo profesijos pasirinkimo klausimą tėvų susirinkimuose. Pasak jo, mokytojai ir gydytojai turi tėvams aiškinti, kokių pratimų ir fizinių savybių reikia vienai ar kitai profesijai. Autorius aiškiai suvokė racionalaus darbo išteklių paskirstymo būtinumą: „Šiandien jaunuomenės veržimasis į mokslo profesijas yra sulyginant didesnis: greit gali būti per gausus pasiūlymas: prasidės varžytinės, stigs atitinkamo darbo, rasis ir mokytas proletariatas“ (Paltarokas K., 1928, p. 453).

1928 m. profesorius M. Reinys straipsnyje „Psichograma ir profesija“ (Reinys M., 1928) taip pat nagrinėjo tinkamo profesijos pasirinkimo

kimo klausimus. Svarbiausiais jos pasirinkimo veiksniais autorius mano esant moksleivių polinkius, gebėjimus, emocinį nusiteikimą dirbti, rinkimosi motyvus. Patardamas moksleiviui, kuri veikla jam geriausiai sektųsi, M. Reinys siūlė naudotis „sveikatos knygutėmis“. Jose turėtų būti apibūdinamas vaiko vystymasis nuo ankstyvosios vaikystės iki mokyklos baigimo, jo sveikata, gebėjimai, interesai, charakterio ypatybės, mokymosi pažangumas ir kt.

Be moksleivio psichikos ir fiziologinių ypatybių, būtina žinoti ir ketinimus rinktis profesijas (apsisprendimo motyvus) bei profesijos keliamus psichofiziologinius reikalavimus.

Smulkiau analizuoti profesiogramų taikymo klausimus mėgino J. Mikalauskas. 1929 m. žurnale „Kultūra“ jis nurodė profesijų klasifikavimo kriterijus (Mikalauskas J., 1929). Pagrindinis kriterijus, autoriaus nuomone, tos psichinės funkcijos, kurių reikia tam tikram darbui. Jis skyrė intelektines funkcijas, individualią kūrybą, anatomines bei fiziologines funkcijas, kompleksinį profesinio darbo pobūdį. Antai darbininkų profesijoms reikia ištvėrmės, sveikatos, išlavėjusių raumenų. J. Mikalausko teigimu, pasireiškia dideli individualūs skirtumai ir tarp tos pačios profesijos darbininkų. O pagrindinis skirtumas – kūrybiškumas. Didžiausius reikalavimus autorius kėlė pedagogo, gydytojo, žurnalisto, visuomenės veikėjo, mokslininko profesijoms. Joms reikia gebėjimų, įvairių kompleksinių psichofiziologinių funkcijų, bet būtinas ir kūrybiškumas, antraip tektų dirbti „kitų išdirbtais metodais, kartoti kitų pasakytas mintis“ (Markūnas V., 1986). Autoriaus nuomone, norint tinkamai pasirinkti profesiją, svarbu ne tik išmanyti pareigas ir reikalavimus, kurie keliami vienos ar kitos profesijos darbuotojui, bet ir gerai pa-

žinti asmenybės polinkius, gebėjimus, gyvenimo perspektyvas, žinoti, „kokių valstybei reikia specialistų ateityje“ (Markūnas V., 1986, p. 278).

Analizuodami profesinį apsisprendimą, kai kurie autoriai (pvz., M. Reinys – 1928 m., J. Laužikas – 1937 m.) pabrėžė ne tik polinkių ir gebėjimų tyrimą. Svarbiu profesijos pasirinkimo komponentu jie laikė motyvus. J. Laužikas (Laužikas J., 1937) skyrė išorinius ir vidinius profesijos rinkimosi veiksnius. Išoriniai – tėvų, pažįstamų įtaka, pavyzdys, prikalbinimai, geros ateities perspektyvos, uždarbis. Vidiniais veiksniais J. Laužikas laikė „patraukimą tą darbą dirbti“, kai domina ne perspektyvos, o pats darbo turinys. Pasak jo, jei profesijos pasirinkimą lemia ne vidiniai, o išoriniai veiksniai (garbė, uždarbis), tai dažnai žmogų skatina dirbti įsikalbėjimas, didelis valingas nusistatymas. Toks nuolatinis nusistatymas be reikiamo intereso neretai sukelia asmenybei įvairius konfliktus. Norint to išvengti, būtina siekti vidinės harmonijos, kuri įmanoma tik gerai pažinus savo polinkius, gebėjimus, darbo turinį ir vadovaujantis adekvačiais motyvais.

Lietuvos mokslininkų, pedagogų, publicistų keliamos profesinio orientavimo ir atrankos idėjos, žavėjimasis Vakarų Europoje vykdoma profesine atranka paskatino J. Vabalą-Gudaitį atlikti analogiškus tyrimus. 1928 m. prie Kauno amatų mokyklos subūręs grupę universiteto profesorių, jis įkūrė pirmąją Lietuvos psichotechnikos kabinetą. Vėliau, 1931 m., susikūrė Lietuvos psichotechnikos ir profesinės orientacijos draugija. Draugija kėlė tokius tikslus: 1) padėti jaunimui rasti pašaukimą ir juo vadovaujantis daryti įvairioms profesijoms, mokykloms tinkamų kandidatų

atranką, 2) atlikti įvairioms profesijoms, mokykloms tinkamų kandidatų atranką, 3) daryti gabių, atsilikėlių ir nenormalių vaikų atranką, duoti specialaus jų mokymo ir auklėjimo patarimų, 4) ieškoti tobuliausių būdų, metodų ir priemonių įvairiems darbams atlikti, 5) tirti įvairių veiksnių įtaką darbo našumui [12]. Draugiją sudarė keturi skyriai. Psichografijos skyrius, vadovaujamas J. Vabalo-Gudaičio, rengė psichologinių tyrimų metodikas ir juos atlikdavo, rinko reikiamą informaciją, mokliškai apdorodavo eksperimentų duomenis. Profesiografijos skyriuje buvo sudaromas Lietuvoje esančių profesijų registras, nagrinėjamas paskirų profesijų darbo procesas, tiriami psichofiziologiniai ir higieniniai reikalavimai tam tikrų profesijų darbuotojams. Konsultacijos ir patronato skyrius rengdavo konsultacijas, pokalbius su tėvais ir mokiniais. Norintiems išmokti amato įmonėse ar pas meistrus jaunuoliams skyrius teikė savo paslaugas, stebėjo paauglių profesinę raidą. Be to, buvo renkami duomenys apie atliktos atrankos veiksmingumą. Propagandos ir profesinio švietimo skyrius propagavo profesinį orientavimą tarp tėvų, mokinių ir darbdavių žodžiu ir raštu, per radiją ir kino filmus. Norintys pasirinkti profesiją jaunuoliai buvo supažindinami su darbo rinka, paskirų profesijų perspektyvomis ir profesiniais reikalavimais.

Draugija atliko profesinį informavimą ir konsultavimą, psichologinius profesinio tinkamumo tyrimus. Stengtasi, kad moksleivis, kreipęsis į draugiją, galėtų susipažinti su ketinama rinktis profesija, išsirtų gebėjimus ir polinkius, gautų kvalifikuotų patarimų darbo ir mokymosi klausimais.

Pirmuosius draugija atliko profesinės atrankos tyrimus. Spaudoje buvo bandoma teoriš-

kai pagrįsti profesinės atrankos būtinumą. An-tai A. Gučas teigė, kad pažymių ir egzaminų atrankos sistema esanti nepakankama. Ją galėtų papildyti psichologinis mokinių darbo vertinimas, „kuriam prieinamos ne tik kiekybinės darbo žymės, bet ir kokybinės, ne tik atsitiktiniai darbštumo duomens, bet ir objektingi darbingumo pradmenys“ (Gučas A., 1937).

Esamą atrankos pagal mokymosi pažangumą sistemą kritikavo ir kiti autoriai. Štai J. Laisvūnas [Laužiko slapyvardis] teigė, jei „gabumai vertinami pagal mokyklinius pažymius, o ne pagal psichinį pajėgumą, tai pirmąsias vietas užima tie vaikai, kurie dar namuose turi pagalbininkus“, o tai „priklauso nuo tėvų išteklių“ (Laisvūnas J., 1936, p. 433). J. Ambraška pažymėjo, kad mokinių vertinimas pažymiais yra neobjektyvus, nes tyrimai parodė, jog ne visi mokytojai ir netgi tas pats mokytojas vienodai įvertina tą patį darbą (Ambraška J., 1933).

Draugija atliko kandidačių į gailėstingųjų seserų kursus, į Kauno aukštesniąją technikos mokyklą, tarnautojų į Valstybės saugumo departamentą atranką. Šios atrankos organizavimo sistemą 1936 m. smulkiai išnagrinėjo V. Lazersonas straipsnyje „Psichotechninė atranka Lietuvoje“ (Lazersonas V., 1936). Atranka turėjo keturis etapus: 1. Kiekvienu konkrečiu atveju nuodugnai susipažįstama su ta darbo sritimi, kuriai parenkamas asmuo. Tai darbo pažinimo stadija; 2. Analizuojami paskiri darbo procesai; 3. Nustatoma, kurios psichologinės ir fiziologinės savybės numatomam darbui svarbiausios, kurios šiek tiek svarbios, o kurios visai nesvarbios. 4. Tiriama, kokios kandidato savybės atitinka darbo keliamus reikalavimus. Tai profesiografinė atrankos dalis. Ją pakeisdavo psichognostinė (psichikos sa-

vybių pažinimo) asmenybės tyrimo dalis: 1) tyrimo metodų sudarymas, 2) tyrimo atlikimas ir 3) gautų duomenų įvertinimas.

Atlikus atranką, tiriamieji buvo toliau stebimi, praktiškai įvertinamas atrankos veiksmingumas.

Tokia lietuvių mokslininkų siūloma profesinės atrankos sistema buvo gana efektyvi. Panašios sistemos dar 1955 metais laikėsi amerikiečių tyrinėtojai R. L. Torndike ir E. Hagen (Thorndike R. L., 1955). Tik amerikiečiai daugiau dėmesio skyrė įvertinti metodikų statistinių patikimumą, validumą. Tai buvo susiję su ESM panaudojimu.

Be profesinio tinkamumo ir atrankos, buvo nagrinėjami profesinio orientavimo klausimai, kuriami jo teorijos pagrindai. Prie šio darbo daug prisidėjo V. Lazersonas, E. Petkevičiūtė, D. M. Krasauskaitė ir kiti. Mokytoja D. M. Krasauskaitė, ištyrusi abiturienčių profesinį apsisprendimą, padarė išvadą, kad gimnazija nepakankamai parengia mokines pasirinkti specialias studijas. Ji teigė, kad nors „ne bendrojo lavinimo mokyklos uždavinys nuskirti auklėtiniai jos kelią, bet aprūpinti ją tam tikru reikalingu žinių bagažu vertėtu“ (Krasauskaitė M., 1936, 336–337). Autorė mokyklai kėlė uždavinį informuoti moksleives apie įvairias profesijas, padėti joms įvertinti savo tinkamumą kuriam nors darbui.

Plačiau profesinio orientavimo sistemą nagrinėjo E. Petkevičiūtė, remdamasi V. Lazersono psichotechninėmis konsultacijomis. Straipsnyje „Pašaukimo pasirinkimas ir mokykla“ (Petkevičiūtė E., 1935) ji nurodė pagrindinius profesinio orientavimo tikslus ir principus, pedagoginius reikalavimus švietimo darbuotojams.

Profesinio orientavimo tikslai, autorės nuomone, yra trys: 1) pažinti savo krašto ūkį, jam

reikalingas specialybes, reikalavimus dirbančiam žmogui, 2) nustatyti konsultuojamojo gebėjimus, polinkius ir kitas savybes, 3) žinant specialybių reikalavimus ir konsultuojamojo psichologines savybes, nustatyti, kuriai darbo sričiai jis yra tinkamiausias. Šiuos uždavinius turinti spręsti mokykla, bendradarbiaudama su profesinio orientavimo įstaiga. Mokyklos tikslas – tinkamai parengti mokinius pasirinkti pašaukimą. Pradžios mokykla turinti supažindinti vaikus su darbo gyvenimu, sužadinti norą dirbti ir įkvėpti pagarbą kiekvienam darbui. Aukštesnioji mokykla, be šių tikslų, turinti išugdyti polinkius ir sudominti moksleivius ateities darbo ir profesijos pasirinkimo klausimais.

Autorės nuomone, mokykla ir profesinio orientavimo patarėjas bendradarbiaudami papildė vienas kitą. Mokykla bendrais bruožais nurodanti gabumų pritaikymą profesinei orientacijai. Tuo tarpu profesinės orientacijos patarėjas turįs smulkiai ir konkrečiai ištirti jaunuolio psichikos ypatybes, nustatyti jo galimybes lavintis toliau, nurodyti kelią į darbo gyvenimą.

E. Petkevičiūtė pažymi, kad moksleivių profesinis orientavimas turi vadovautis dviem principais: žmogaus psichikos ir fizinėmis galimybėmis bei šalies ūkio poreikiais. Tie principai turi būti derinami. Ji siūlo profesinio orientavimo tikslais rengti parodas, skaityti paskaitas, demonstruoti kino filmus, organizuoti ekskursijas į dirbtuves, fabrikus ir įvairias įmones, spaudoje plačiau nagrinėti profesijos pasirinkimo klausimus.

E. Petkevičiūtė daug dėmesio skyrė vaikų rankų darbams, rekomendavo juos išplėsti amatų kursais, kad „vaikai per atostogas ar vakarais galėtų pažinti amatus, išbandyti juose savo jėgas ir pasirinkti sau bet kurią rankų

darbo sritį“ (Petkevičiūtė E., 1935, p. 384). Toks darbas, autorės nuomone, visapusiškai lavintų mokinius ir padėtų orientuotis renkantis profesiją. Vadinasi, E. Petkevičiūtė iškėlė ir profesinio informavimo, ir veiklinimo (šie terminai pasirodė vėliau) būtinumą.

Profesinio orientavimo tyrimų Lietuvos Respublikoje 1919–1938 metais reikšmingumas

Apžvelgę Lietuvos mokslininkų atliktus darbus, pastebime, kad jau XX a. pirmojoje pusėje buvo iškeltos kai kurios pagrindinės profesinio orientavimo teorijos prielaidos, grindžiamas profesinės atrankos būtinumas, reiškiamas nepasitenkinimas esama pažymių ir egzaminų atrankos sistema, siūloma ją papildyti psichologinių tyrimų duomenimis (J. Ambraška, J. Laisvūnas, A. Minkevičius, V. Vaivada).

Išanalizavę lietuvių psichotechnikų straipsnius, įsitikinome, kad jie objektyviai vertino testų taikymo išgales. Antai A. Gučas pabrėžė testų standartizavimo būtinumą (Gučas A., 1937). V. Lazersonas suprato, kad užsienyje sukurtų testų negalima autonomiškai taikyti Lietuvoje dėl skirtingų ekonominių, socialinių kultūrinių, psichologinių ir kitų sąlygų (Lazersonas V., 1936). Lietuvoje buvo vartojami J. Vabalo-Gudaičio parengti neverbaliniai, o vėliau (1936–1937 m.) ir verbaliniai testai. Gerai žinodamas testų trūkumus, J. Vabalas-Gudaitis siūlė testavimo duomenis papildyti psichologinio stebėjimo ir kitais metodais.

Jau 1928 m. buvo suvoktas būtinumas derinti valstybės poreikius su moksleivių gebėjimais, interesais ir polinkiais (K. Paltarokas, J. Šimkus, vėliau – J. Mikalauskas, E. Petkevičiūtė).

Mokyklai buvo iškeltas uždavinys organizuoti moksleivių profesinį švietimą (supažindinti su profesijomis), konsultuoti juos remiantis gebėjimų, psichofiziologinių tyrimų duomenimis, sudaryti galimybes per rankų darbų pamokas plačiau išbandyti tinkamumą kuriai nors profesijai (V. Lazersonas, A. Gučas, E. Petkevičiūtė, D. M. Krasauskaitė ir kt.). Šitai neprarado aktualumo ir dabar. Deja, profesinės atrankos klausimams, plačiai nagrinėtiems Nepriklausomoje Lietuvoje, dabar skiriama mažiau dėmesio.

Išvados

1. Apibrėžtos sąvokos: *pašaukimas, profesinė orientacija, profesinis orientavimas*.

2. Profesinės orientacijos tyrimų raida Nepriklausomoje Lietuvoje parodė, kad profesinio orientavimo ištakos siekia XIX a. pabaigą – XX a. pradžią, kai Lietuvos publicistai, švietėjai (V. Kudirka, J. Šliūpas, J. Adomaitis-Šernas ir kt.) analizavo švietimo bei suaugusiųjų švietimo ir jų profesijos pasirinkimo klausimus.

3. Įvertinant profesinio orientavimo laimėjimus Lietuvos Respublikoje 1919–1938 metais dabartinės profesinio orientavimo teorijos požiūriu, galima padaryti išvadą, kad pagrindinės jų idėjos (užsieninių metodikų netinkamumas Lietuvos Respublikoje, būtinybė jas adaptuoti, suvoktas būtinumas derinti valstybės poreikius su moksleivių gebėjimais, interesais ir polinkiais, mokyklai iškeltas uždavinys organizuoti moksleivių profesinį švietimą, supažindinant juos su profesijų keliamais reikalavimais, konsultuoti moksleivius, remiantis gebėjimų, psichofiziologinių tyrimo duomenimis, sudaryti galimybes per rankų darbų

pamokas ar atitinkamus būrelius plačiau išbandyti savo tinkamumą kuriai nors profesijai) neprarado aktualumo ir dabar.

Tai tampa ypač aktualu įvedant profiliavimą į Lietuvos mokyklas, kai jaunuoliams bū-

tina pakankamai anksti apsispręsti, kuo jie norėtų būti, ir tuo tikslu sugebėti įvertinti savo tinkamumą ir motyvuotumą pasirinkti vieną ar kitą profilį, savo mokymąsi siejant su būsima profesija.

LITERATŪRA

1. Ambraška J. Kai kurie metodai bei priemonės vaikų individualybės bei gabumams tirti // Mokykla ir gyvenimas. 1933, Nr. 2.
2. Čiurlys J. Techninio darbo organizacijos Vokietijoje: žymiausias naujienos // Technika, 1928, Nr. 4.
3. Gučas A. Pašaukimas ir darbas. Kaunas, 1937.
4. Jasaitis J. Profesinių technikos mokyklų moksleivių kontingento tobulinimas // Mokyklos, šeimos, darbo kolektyvų ir visuomenės bendradarbiavimas gerinant moksleivių auklėjimą, profesinį orientavimą ir rengimą darbui. Vilnius, 1987.
5. Jovaiša L. Psichologinė diagnostika. Kaunas, 1975.
6. Jovaiša L. Asmenybė ir profesija. Kaunas, 1981.
7. Jovaiša L. Pedagogikos terminai. Kaunas, 1993.
8. Krasauskaitė M. Abiturientės ir jų ateities planai // Tautos mokykla. Nr. 16–17. 1936.
9. Kregždė S. Profesinių interesų psichologija. Vilnius, 1975.
10. Kregždienė O. Studentų atrankos į pedagoginio instituto užsienio kalbų fakultetą kompleksinės metodikos sudarymo ypatumai. Kandidato disertacija. Vilnius, 1972.
11. Laisvūnas J. Luomas ir profesijos pasirinkimas // Kultūra. 1936, Nr. 6–7.
12. Laužikas J. Kuo aš būsiu? // Mokslo dienos. 1937, Nr. 6–7.
13. Lazersonas V. Psichotechninė atranka Lietuvoje // Kriminalistikos žinyras. 1936, Nr. 11.
14. Markūnas V. Pagrindinis orientyras – kvalifikuotas darbininkas // Profesinės techninės mokyklos. Vilnius, 1986.
15. Mikalauskas J. Kas aš būsiu? // Kultūra. 1929, Nr. 4.
16. Ostrauskas V., Skrinškieinė D., Bražinskas A., Gendvilas S. Kai kurie abiturientų atrankos problemų sprendimo būdai // Moksleivių ir studentų profesinis orientavimas. Kaunas, 1985.
17. Paltarokas K. Pašaukimo parinkimas // Tiesos kelias. 1928, Nr. 7–8.
18. Petkevičiūtė E. Pašaukimo pasirinkimas ir mokykla // Tautos mokykla. 1935, Nr. 17.
19. Reinys M. Psichogramos ir profesija // Lietuvos mokykla. 1928, Nr. 6–7.
20. Šimkus J. Psichotechnika ir jos reikšmė darbo tvarkymui // Technika. 1928, Nr. 4.
21. Thomdike R. L., Hagen E. Measurement and evaluation in psychology and education. New York, 1955.
22. Сазонов А. Л., Симоненко В. Л., Аванесов В. С., Бухалов Б. Ч., Профессиональная ориентация учащихся. Москва, 1988.

VOCATIONAL GUIDANCE IN THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Danguolė Beresnevičienė

Summary

The article deals with the problem of understanding of the terms: „vocation“ „vocational guidance“ „vocational orientation“, which meaning were changing during the time and according to the theories of different researchers in this field.

The aim of the article is to analyse the research and understanding of „vocational orientation“ in Re-

public of Lithuania from 1919 till 1938 years and to evaluate the results and impact of these researches in nowadays understanding of vocational guidance.

The results of the article show, that preassumptions of appearance of the theory and research on vocational guidance in Lithuania were made in the end of XIX century and bigening of XX century, when Lithuanian

publicists and enlighters analysed the questions of Adult Education and the conditions, influenced their choosing of vocation.

The activity of Lithuanian research in the time of Independence of Lithuania (from 1919 till 1938 year) was very high and a lot of their ideas (necessity to evaluate labour market needs, to predict it in the

process of vocational guidance of youth, to help pupils to know more about the psychological and psychophysiological requirements of the vocations, etc.) are very useful even today, when Educational Reform in Lithuania is going on.

The recommendations for nowadays teachers and researchers of vocational guidance is included in the article.

Gauta 2001 10 10

Primta 2001 11 26